مەحوی لە نێوان دڵی وەك بەردی یارو تیغی رەخنەی خەڵكدا لە شیعری (عەجیبم دڵ)دا..

نووسینی/ عەتا قەرەداخی

-١-

شیعری(عەجیبم دڵ) یەکێکە لە شیعرەکانی مەحوی کە لە لاپەڕەی 270-272 ی دیوانەکەیدا بڵاوکراوەتەوەو لە یانزە دێڕ پێکهاتووە. شیعرەکە هەمان شێوەی شیعرەکانی تری مەحویو زۆربەی شیعری کلاسیکی کوردی ناونیشانی نییە. لە کاتێکدا ئەوە ئاشکرایە کە ئەو ڕێبازە رەخنەییانەی کە کار لە ناو دەقدا دەکەن بایەخێکی زۆر بە ناونیشانی دەق دەدەن چونکە پێیان وایە ناونیشانی دەق وەکو کلیل وایە بۆ کردنەوەی دەرگای دەق، ئەمەش ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکات کە دەق جەستەیەکی سەربەخۆیەو دەرگای تایبەتی خۆیی هەیەو رەخنەگریش لە هەنگاوی یەکەمدا پێویستی بەوەیە کە ئەو دەرگایە بکاتەوە بۆ ئەوەی بچێتە ناو دنیای دەقەوەو لەوێدا بە زاراوەی نۆرسێرن فرای هەوڵی توێکاری دەق بدات، یان بە زاراوەی بارت هەوڵی شیکردنەوەی دەق بدات لە روانگەی بنیادی پێکهێنەری زمانی دەقەوەو لەوێدا لە دوای پرسیارەکانی دەقو شێوازی ئاراستەکردنیان بگەڕێت و لەپاڵ ئەوەشدا هەوڵی ئاشکراکردنی جیهانبینینی دەق بدات.

بەهەرحاڵ ئێمە لە شیکردنەوەی شیعری کلاسیکی کوردیدا بەگشتی ئەو کلیلەمان لەبەردەستدا نییە کە دەرگای دنیای دەقەکەی پێ بکەینەوە ئەوەش رەنگە تا ئەندازەیەك رۆڵی هەبێت لە گرانترکردنی شیکردنەوە یان توێکاری دەقی کلاسیکدا، بەڵام دەبێ ئەو راستیەش بڵێین رۆڵی ناونیشان تا ئەو کاتە گرنگە کە رەخنەگر دەگاتە جەستەی دەقو دەکەوێتە کاکردن لە ناو ئەو پێکهاتە زمانیەدا.

-٢-

ئێمە دەزانین کە مەحوی هەمان شێوەی زۆرێك لە شاعیرانی کلاسیکی کوردی هەم خوێندنگای ئایینی خوێندویەتیو هەم بووە بە مەلایەکی شارەزاو پایەبەرز لە زانستە ئیسلامیەکانداو هەم شارەزا لە زمانەکانی عەرەبیو فارسیو هەم بە ئاگاو سەردەرچوو لە شیعری ئەو دوو نەتەوەو لەسەرووی هەمووی ئەمانەشەوە مەحوی رێبازی تەسەوفی نەقشبەندی وەرگرتووەو لەو بوارەشدا شوێنو پێگەی خۆیی هەبووەو

لەگەڵ ئەوەدا کە شاعیرێکی پایەبەرزە، ئەو عاریفو زاهیدێکی دیارو لەبەرچاوەو بێجگە لە شیعرە ئاینییەکانی، بەرهەمەکانی تریشی کە لە رووکەشدا زیاتر وەکو شیعری دڵداری دەردەکەون، بەگشتی رەگو ریشەی دڵداریو عیشقێکی مەودا قوڵتریان هەیە کە ئەویش عیشقی خوداییو گەڕانو سەوداسەری نەفسێکە کە وازی لە دنیاپەرستی هێناوەو سەرگەرمی گەڕانە بەدوای گەیشتن بە رۆحی باڵاو توانەوە لەو رۆحە باڵایەدا. هەموو ئەو وێنەو دەربڕینو ئایەتی قورئانو فەرمودانەی پێغەمبەریش کە بوون بە سەرچەوەی دەقەکانی مەحوی بە مەبەستی ئامادەکردنی زەمینەو فەزایەکە کە تێیدا وێنەی سۆفی یان زاهیدو عارفێك بەرجەستە بکات کە چۆن تێدەکۆشێت بگات بە رۆحی باڵاو لەو رۆحە باڵایەدا بتوێتەوە کە ئەوەش بەرزترین پلەیە کە سۆفی یان زاهید لە ژیانی خۆیدا بیگاتێ. تەنانەت ئەو شیعرانەشی کە باسی عیشقو دڵداری لەگەڵ رەگەزی بەرامبەر دەکەن بنەماو فەزای عیشقی خوداییو تەسەوفیان هەیە.

ئەوە ئاشکرایە کە مەحویش وەکو شاعیرانی تری کلاسیکی کوردیو بە تایبەتیش شاعیرانی بابان بە کێشی شیعری کلاسیکی عەرەبی یان باشتر بڵێین بە کێشەکانی فەراهیدی نووسیوێتی کە لە روانگەی ئەدەبی تەنەوایەتییەوە هەرچۆن رەخنە لە نالیو سالمو کوردی دەگیرێت لەبەرئەوەی کە پشتیان لە کێشە کوردییەکان کردووە کە کێشی پەنجەیە، هەمان رەخنەش بەر مەحوی دەکەوێت بەڵام دیارە کودەتا کردن بەسەر کێشەکانی پەنجەدا کە شێوازی رەسەنی نووسینی شیعری کوردیە لە لایەن نالیو شاعیرانی تری سنووری میرنشینی بابانەوە کراوەو مەحوی ئەو کودەتایەی نەکردووە بەڵکو شوێن پێی ئەوانەی هەڵگرتووە کە کودەتاکەیان بەرپا کردووە، هەرچەندە دەبێ ئەو راستیەش بدرکێنین کە هاوکاتی مەحوی، شاعیرێکی دیاری تری ئێمە کە مەولەویە بە کێشی رەسەنی کوردی شیعری نووسیووەو نەهاتۆتە سەر رێگای نالیو هاوڕێیانی. واتە دەستەبەرداری کێشی پەنجە نەبووە لە نووسینی شیعردا کە کێشی گاتاکانی ئایینی زەردەشتیو کێشی فۆلکلۆری کوردییە، رەنگە هۆکاری سەرەکیش بۆ ئەوەی کە مەولەوی شوێن پێی شاعیرانی بابانی هەڵنەگرتبێت ئەوە بێت کە مەولەوی لە دەرەوەی قەڵەمڕەوی بابان ژیاوەو ئەوەندەی پەیوەست بووە بە زاری گۆرانیو جوگرافیای جوانو قەشەنگی هەورامانو رەسەنایەتی کوردیو ئیشراقاتی زەردەشتیو رۆژهەڵاتیو تەنانەت نەقشبەندییەوە، ئەوەندە نەکەوتبێتە ژێرکاریگەری ئەزموونی شیعری بابانو کەلتووری عەرەبیو ئیسلامیەوە سەباری پەیوەستبوونو شارەزابوونی زۆریشی لە ئایینی ئیسلامدا.

دیارە ئەگەر بە وردی سەیری بنیادی زمانی شیعری مەحوی بکەین جۆرە پەرەسەندنێکی زمانی پێوە دیارە کە لە رووی زمانەوە کە زمان

بنەمای سەرەکی بەرهەم هێنانی گوتارە زیاتر رەگەزی کوردی بوونی پێوە دەبینرێت کە ئەم قسەیە بۆ شاعیرێکی وەکو مەولەوی کە زمانو کێشی شیعری بنیادی نووسینیشی کوردیە قۆناغێك دەیباتە پێشتر لە رووی گوتاری نەتەوەییەوە، هەروەك شوێنی مەحویش ئەگەر تەنیا لەسەربنەمای روکەشی زمان سەیری بکەین دەکەوێتە پێش زۆرینەی شاعیرانی تری کلاسیکی ئێمەوە لەو روانگەیەوە کە زمانی نووسینی مەحوی بە پێی قۆناغە مێژوویەکەی خۆی سیاقێکی کوردیتری هەیە لە چاو زۆرێك لە شاعیرانی پێش خۆی ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا لە رووی پەیوەندی زمانو فیکرەوە ئەوە دەردەخات کە بیرکردنەوەیەکی کوردی ئەگەر زۆر بەهێزیش نەبووبێت لە پشتی ئەو سیاقەی نووسینەوە هەیە، بەڵام ئەگەر ئەم زمانەی مەحوی بەراورد بکەین بە زمانی نالیو سالم لە رووی بارگاوی بوونیەوە بە مەعریفەو جیهانبینیو نەتەوەیی کوردی ئەوا گوتاری مەحوی لە رووی بارگاوی بوونەوە بە رەگەزە نەتەوەییەکانی وەکو فیکرو مەعریفەو جیهانبینی لە ئاستێکی دواتردایە.

-٣-

عەجیبم دێ لە عەقڵی ئەو کەسە وا تێ دەگا مەردە
کەچی وەك خان خانم دائیما دڵ خۆشو بێ دەردە

مەحوی لە دەستپێکی شیعرەکەیدا لە بارەی جۆرە کەسێتیەکەوە دەدوێت کە وای نیشان دەدەن باش لە خۆیان تێگەیشتوونو بەباشی خۆیان دەناسن واتە کەسانێکن بە بۆچوونی خۆیان لە پلەی کەماڵدان. مەحوی بە لایەوە سەیرە کەسێك خۆی بە مەرد، یان بە مرۆڤی تەواو بزانێت، کەچی هەمیشە ئاسوودەو دڵخۆش بێت. هەرچەندە ئەوە ئاشکرایە کە ئاسوودەیی پەیوەندی بە کەسێتی مرۆڤەوە نییە، یان باشتر بڵێین ئاسوودەیی پەیوەندی بە ئاستی رۆشنبیریو هوشیارییەوە نییە. لە راستیدا مەحوی پێی وایە کۆمەڵێك بنەما هەن بۆ ئەوەی بە کەسێك بگوترێت کەسی تەواو یان کەسی مەرد، ئەویش ئەوەیە ئەو کەسە پلەی کەماڵی هەبێت، هەرچەندە چەمکی "کەماڵ" چەمکێکی تەواو رەهایەو تەنیا لە سنووری ئاییندا جێگای دەبێتەوەو ئەو خاسێتەش تەنیا بە خودا دەبەخشرێتو خاسێتی مرۆڤ نییە، چونکە شتێك نییە بە ناوی مرۆڤی تەواو. بەهەرحاڵ کەسێك کە بە دەربڕینی مەحوی بە مەرد دابنرێت دەبێ کەسێکی ژیرو هوشیار بێتو لەو ئاستەدا بێت بە باشی لە دنیا تێبگات. دیارە کەسێکیش کە بە باشی لە دنیا تێ بگات ئەوە گومانی تێدا نییە گومانی تێدا نییە کێشەی لە هەمووان زۆرتر دەبێت چونکە ئاشکرایە ئەوەی کە لە هەمووان باشتر تێ دەگات زووتر هەست بە کێشەو گرفتەکانی ژیان دەکات، چ کێشەی تایبەتی خۆی بێت، یان کێشەو گرفتی ئەوانی تر، یان لە ئاستێکی تردا دەتوانین بڵێین بۆ

کەسی هوشیار رووبەرێك هەیە بۆ بیرکردنەوەو تێڕامان لە کێشەکانی ژیانو مردن کە ئەوەش بەسە بۆ ئەوەی کە وابکات لە مرۆڤ ئاسوودە نەبێت، لەبەرئەوەی لەبەردەم ترسێکدا راوەستاوە کە ترسە لە مردن، مانای وایە رووبەری ئاسوودەیی بۆ ئەم جۆرە کەسە رووبەرێکی یەکجار تەسکەو تەنانەت ئەگەر هەشبێت ئەوە شتێکی کاتییەو ناشێت هەتا سەر بەردەوام بێت.

مەحوی پێوانەیەکی تایبەتی خۆیی هەیە بۆ مرۆڤی مەرد ئەویش ئەوەیە کە مرۆڤی مەرد کەسێکە لە هەموو روویەکەوە تەواوو تێگەیشتوو، پێگەیشتوو، هەر ئەوەش وای لێدەکات کە ئاسوودەو دڵخۆش نەبێت چونکە مرۆڤی مەرد ئەگەر خۆیشی کێشەو گرفتی نەبێت ئەوە ناتوانێت چاو لە کێشەو گرفتەکانی خەڵکی بنووقێنێتو لەگەڵ ئازارەکانیاندا نەژی.

لێرەدا مەحوی وێنەی جۆرێك لە مرۆڤمان بۆ بەرجەستە دەکات کە تەنیا لە روانگەی خۆیەوە سەیری ژیان ناکاتو تەنیا بۆ خۆی ناژی، بەڵکو دەیەوێت پێمان بڵێت لە چوارچێوەی کۆمەڵگەداو بە پێی کۆمەڵێ بنەمای کۆمەڵایەتی، بڕیار لەسەر کەسێتی هەر کەسێك دەدرێتو کەسێتی هەر کەسێکیش لە روانگەی کۆمەڵایەتی بوونی ئەوکەسەو ئامادەبوونی لە نێو پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکاندا بڕیار دەدرێت. کەسێك کە تەنیا لە سنووری بوونی خۆیداو بە پێی پێوانەی تایبەتی خۆی شوناسی مەردایەتی، یان مرۆڤی تەواو، یان باڵای هەیەو بە جۆرێك لە جۆرەکان خاسێتەکانی کەماڵ بوون بەخۆی دەبڕێتو، خاوەنی هەستو عەقڵێکی لەوجۆرەشە کە بەبێ بیرکردنەوە لە کۆمەڵگاو بە بێ بیرکردنەوە لە مرۆڤایەتیو لە ئازارەکانی ئەوانی تر خۆی بە ژیر دەزانێتو لە ئەنجامی ئەوەشدا دنیایەکی پەرتکراو لە کۆمەڵگا بۆ خۆی درووست دەکاتو لەو دنیا تایبەتیەی خۆیدا فەزایەکی پڕ لە ئاسوودەیی بۆ خۆی دەخوڵقێنێو مرۆڤایەتی بە هەموو ئازارەکانییەوە فڕێ دەداتە ئەودیوی ئەو حەسارەوە کە بەدەوری دنیا تایبەتیەکەی خۆیدا هەڵیچنیووە، ئەوە کەسێکی خۆپارێزو خۆپەرستەو لە رووی کۆمەڵایەتیو ئایینیشەوە بە وێنەیەکی نێگەتیف دادەنرێت، دیارە بە هیچ پێوانەیەکیش وێنەی مرۆڤی نێگەتیف یان پاسیڤ نابێتە کەسی مەرد یان کەسی تەواو.

لێرەدا ئەگەر ژیرێتی خاسێتی مرۆڤی مەرد بێت ئەوە بێگومان لە بەرامبەریدا نامەرد کەسێکە لە دەرەوەی ژیریو عەقڵ، کاتێك کە عەقڵو تێگەیشتن ئامادەبوونیان هەبێت ئەوا سەنگینیو بەهاداریش بوونیان دەبێت، هەرکاتێکیش کە سەنگینیو بەهاداری بوونیان هەبێت، ئەوە بێگومان سادەییو خاکی بوونیش ئامادەبوونیان دەبێت. هەروەك ئاشکرایە مرۆڤی ژیرو پێ وەکو خانو خانم رەفتار ناکاتو مرۆڤێکی خاوەن بیرکردنەوەو تێڕامان دەبێتو ئەوەش وای لێدەکات کە کەمتر

ئاسوودەیی پێوە دیار بێتو هەرگیز مرۆڤی تێگەیشتوو یان بە روانینی مەحویانە مرۆڤی تەواو خۆی لەسەرووی ئەوانی ترەوە نابینێت.

-٤-

بە پیری مەرگەوە فرسەخ بە فرسەخ ڕۆیون مەردان

ئەوی باکی لە مردن بێ دیارە بێچو نامەردە

مەحوی لێرەدا وێنای مرۆڤی مەردمان بۆ دەکات لە رابردوودا بەوەی کە مرۆڤێك بووە هەرگیز باکی لە مردن نەبووەو لە پێناوی ئەوەی کە بڕوای پێی هەبووە نەك لە مردن نەترساوە بەڵکو بە پیری مردنیشەوە چووە، لەبەرامبەر ئەم جۆرە کەسایەتیەدا ئەوی شاعیر وێنەی جۆرێکی تر لە کەسایەتیمان بۆ دەکێشێت کە لە مردن دەترسێتو خۆی دەشارێتەوە، ئەو وای نیشان دەدات کە ئەم جۆرە کەسایەتیە نەك هەر لاوازو بێبنەمان بەڵکو ناکاراو ناشیرینو نامەردن. ئەگەر مەبەست لە مەرد کەسی خاوەن کەسایەتی بەهێز بێت ئەوا لەبەرامبەردا کەسی نامەرد کەسێکی لاوازەو خاوەنی کەسایەتیەکی بێ تواناو بێ گەوهەرە. بێگومان شاعیر پێوانەیەکی دانەوە بۆ دیاری کردنی مەردو نامەرد کە ئەویش ئەوەیە ئەگەر کەسێك بەپیری مەرگەوە بچێت ئەوە کەسێکی مەردەو ئەگەر لە مردنیش بترسێت ئەوە نامەردە، بەبێ ئەوەی هۆکار بۆ چوون بەپیری مەرگەوە یان بۆ ترسان لە مردن دابنێت. دیارە ئەوە ئاشکرایە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا کەسانێکی زۆر قوربانیان بە ژیانی خۆیان داوەو لە پێناوی بیرو باوەڕ، یان هەر شتێکدا کە بڕوایان پێی هەبووە ژیانی خۆیانیان بەخشیووە, مەبەستمان لەم قسەیەش ئەوەیە دەبێ ئامانجێك هەبێت شایانی ئەوە بێت مرۆڤ خۆیی لە پێناودا بەخت بکات، یان لە پێناویدا بەرەو پیری مەرگ بچێت، بۆیە لێرودا دەتوانین بڵێین بەهای ژیانو مرۆڤ زۆر لەوە گەورەترن کە بەخۆڕایی لە دەست بدرێن، هەر بۆیە هەتا ئەو ئامانجە دیاری نەکرێت کە مرۆڤ لە پێناویدا بەرەو پیری مەرگ بچێت، پێموایە ئەو دادوەری کردنە لە جێی خۆیدا نابێت، ئەگەر بڕوامان بەوە هەبێت کە مرۆڤ گەورەترینو پێبەهاترین سەرمایەی سەرگۆی زەوییەو تەنیا لە پێناوی ئامانجە بەرزەکانی وەکو ئازادیو سەربەستیو لە پێناوی مرۆڤایەتیو بە مرۆڤبووندا رەوایە قوربانی بداتو بچێت بە پیری مەرگەوە. کاتێ مەحوی ئەوکەسانە بە بێچو نامەرد ناودەبات لە پای ئەوەی لە مردن دەترسن، پێمان ناڵێت کام مردنو لە پێناوی چیدا، ئەمانە شایەنی ئەوەن کە بمرن، یان بە دەربڕینێکی تر ئامانجێك دەستنیشان ناکات تا پێمان بڵێت ئەو کەسەی ئامادە نەبێت لە پێناوی ئەو ئامانجەدا قوربانی بدات تا دەگاتە ئاستی ژیان بەخشینیش، ئەوە کەسێکی نامەردە. لێرەوە بە ئاشکرا جۆرێك لە نائاشکرایی لە تێڕوانینی مەحویدا هەیە بۆ چەمکی ژیانو مردنو، پێدەچێت ئەو تەنیا لەو تیشکە

نیگایەوە سەیر بکات، مرۆڤی مەرد ئەو مرۆڤە خۆنەویستەیە کە هەمیشە گیانی قوربانی دان تیایدا باڵادەستە، بەبێ ئەوەی پێمان بڵێت قوربانیدان لە پێناوی چیداو بۆچی؟ واتە بە پێچەوانەکردنەوەی چەمکی میکافیلیانەی " ئامانج پاساوی ئامراز دەدات" دەبێ ئامانجێکی ئەوتۆ هەبێت کە شایانی ئەوە بێت مرۆڤ لە پێناویدا بمرێت. لە کاتێکی وەهاشدا ژیان دەبێتە ئامراز لە پێناوی ئامانجێکدا کە بێگومان دەبێ ئەو ئامانجە لەو ئاستەدا بێت ژیانی لە پێناودا بەخت بکرێت.

-٥-

لەبەر قاپی مەحەببەت ئەو خودا پێ داوەیە رووسوور
حەزینە، دیدە پڕ ئەسرینە، دڵ خوێنینە، روو زەردە

مەحوی وەکو چاودێرێك راوەستاوەو لە سەرەوە سەیر دەکاتو هەر لەوێشەوە بڕیاری ئەوە دەدات کە کێ رووسوورە، واتە ئەوە کێیە شووناسی خۆیی بەدەست هێناوەو هیچ ترسێکی لە رووبەڕووبوونەوە، یان لە بەرەو پیری چوونی مەرگ نەماوە؟ ئەو پێی وایە کەسی رووسوور تەنیا ئەو کەسەیە لە بەردەم دەرگای خۆشەویستەکەیدا شانی لێداداوەو گەیشتووە بە جۆرێك لە یەقین، کە ئەوەش لوتکەی ئاسوودەییەو رزگاربوونی مرۆڤە لە ترس یان لە هەر گومانو دوو دڵییەك بەرامبەر بە ئایندەی خۆی. هەرچەندە لێرەدا مەحوی باسی ئەوە دەکات ئەو کەسەی دەگاتە بەردەرگای دڵدارەکەی هەرچەندە خەمباربێو چاوی پڕ لە فرمێسكو دڵی شەقار شەقارو رووی زەردو لێوبەباریش بێت، ئەویش لە ئەنجامی ئەوەدا کە رەنگە دڵدارەکەی بێ مەیل بێتو لای لێنەکاتەوە، ئەوە هێشتا ئەو کەسە رووسوورە، مادەم گەیشتۆتە مەرتەبەیەك کە نزیکبوونەوەو گەیشتنێتی بێ بەردەرگای دڵدارەکەی.

جارێکی تر هەمان شێوەی ئەوەی لە ئەزموونی شیعری مەحویدا هەستی پێدەکرێتو دەبینرێت، ئایا مەبەست لە دڵدار لێرەدا کێیە؟ ئەی دەلالەتی عیشق بوون لێرەدا چییە؟ ئەی بەرقاپی دڵدار چی دەگەیەنێت؟ ئایا ئەگەر ئەم دڵدارە بوویەکی مەجازی نییە، ئەوە چی دەگەیەنێت کە عاشق بگاتە بەرقاپی دڵدارەکەیو، کەچی لەوێدا خەمبارو زەردو چاو پڕ لە فرمێسكو دڵپڕخوێنین بێتو کەچی بەسەرکەوتووش ناوببرێت؟ لێرەدا بە ئاشکرا دەردەکەوێت ئەوەی مەحوی باسی دەکات فەزای بوونی دوو دڵدار نییە، واتە نێرو مێ، بەڵکو بە ئاشکرا دیارە ئەو زەمینەیەی ئەو بەرجەستەی دەکات، زەمینەی خوداپەرستێكو خودای خۆیەتی، یان زەمینەی سۆفییەكو خودای خۆیەتی، کە نزیك بووەتەوە لەوەی بگات بە دیداری رۆحی باڵا. کەواتە لێرەدا ئەوە ئاشکرا دەبێت ئەوی سۆفی مادەم گەیشتۆتە بەرقاپی خودای خۆییو هەلی ئەو

نزیکبوونەوەیەی بۆ رەخساوە با لە بارودۆخێکی ئاڵۆزو خراپیشدا بێت بەڵام بۆ ئەو سەرکەوتنو رووسورییە چونکە لەبەردەم قاپی ئەوی بەرزو باڵادایە کە ئەوەش وای لێدەکات لە ئاواتی هەرە گەورەی خۆی نزیك بووبێتەوە کە گەیشتن بە رۆحی باڵاو تواندنەوەیە لەو رۆحەدا. دیارە بۆ کەسی سۆفیش سەرباری هەستکردن بە رووسووریو بەسەرکەوتنیش کەسێکی سادەو خاکیو لە خوداترسەو، هەمیشە ماتو خەمگینو چاو پڕلە فرمێسك دیارە، ئەوەش دیسان وەکو خاسێتە دەرەکیەکان یان رووکەشەکانی سۆفی وایە چونکە ترس لە خوداو راوەستان لەبەردەم گەورەیی ئەودا هەمیشە ئەوە لەلای کەسی سۆفی یان زاهیدو دەست لە دنیاشۆردو درووست دەکات کە هەمیشە بە لاوازی لە بەردەمی ئەو هێزە باڵایەدا راوەستابێتو چاوەڕوانی سۆزو بەزەیی ئەو بکاتو، وەهاش تێبگات هەر خۆنمایشکردنێك کە بێنی دڵخۆشیو ئاسوودەییو خۆبەشتزانینی لێ بێت دەشێ ببێتە هۆی رەنجاندنی خوداو سەرئەنجام ئەوەی تاکو ئێستا پێی بڕاوەو پێی گەیشتووە، کە گەشتنە بەرقاپی ئەوە لە دەستی بچێت. ئەمە سەرباری ئەوەی کە دەشێ بۆ کەسی لەم جۆرە شتێك نەبێت کە مایەی دڵخۆشیو ئاسوودەیی بێت مادەم لەبەردەم مەترسی مردنو لێپرسینەوەی ئەو دنیادایە. دەشێ ئەو رەنگ زەردیو خەمگینیو چاوی پڕفرمێسکەشی دەرئەنجامی بیرکردنەوو تێڕامان بێت لەو چارەنووسە نادیارەی لە بەردەمیدایەو ترس بێت لەوەی کە هەر دڵبەدنیاخۆشبوونو ئاسوودەییو پێکەنینێك ببێتە هۆی رەنجاندنی خوداو سەرئەنجام ئەگەری گەیشتن بە رۆحی باڵای ئەوی لە دەست بچێتو سەرگەردانو بێچارە بمێنێتەوە، بەواتا لە ترسی رەنجاندنی خوداو لەدەستچوونی سۆزو بەزەیی ئەو بەوشێوەیە خۆی نیشان بدات ئەویش لە ترسی ئەوەی نەوەکو ئەو دنیای بۆ کۆتایی لەدەست بچێت. لێرەدا مەحوی بەرجەستەی کەسێتی رووسوورو سەرکەوتوومان وەها بۆ دەکات کە کەسێکە سەرباری نزیکی لە خوداوە، لەبەر رازیکردنی خودا لە خۆی هەمیشە بەسادەییو گەدایانە خۆی نیشان دەداتو لاوازو بێ دەسەڵات خۆی دەنووێنێتو لەبەر تواناو دەسەڵاتی خودادا ئەم هەمیشە لاوازو بێ تواناو ناکارایەو، تاکە شتێك کە دەتوانێت بیکات ئەوەیە کە هەوڵبدات خودا لە خۆی رازی بکات بەو ئومێدەی بە دیداری روحی باڵای ئەو بگات، دیارە لە روانگەی تەسەوفیشەوە بەرزترین ئامانجی سۆفی ئەوەیە بگات بە رۆحی باڵای خوداو لەو رۆحە باڵایەدا بتوێتەوە.

-٦-

لە ئەحبابی قەدیمی بەزمی ئولفەت ماوەتن دوو تەن

یەکێ پەروانە هەم دەردە، یەکێ بولبول کە هەم فەردە

مەحوی لە دەربڕینێکی ناڕاستەوخۆدا باس لەوە دەکات شتەکان لە

جێگای خۆیاندا نەماونو گۆڕانکارییان بەسەردا هاتووە، لەو نێوەندەشدا سەرجەمی ئەوانەی کە ئاشناو هۆگری ئەم بوون واتە ئەمی عاشق هیچیان وەکو خۆیان نەماون تەنیا دووانیان نەبێت کە ئەوانیش پەروانەو بولبولن. لێرەدا ئەوە ئاشکرا دەبێت مەحوی لە روانگەی بەردەوامیو جێگیری هەرکەسێك لەسەر ئەوەی بڕوای پێی بووە، یان وای نیشان داوە کە لەو بوارەدا کاردەکات، دەڕوانێتە ژیانو دەورو بەرو کۆی هەڵوێستو جوڵەی کەسەکان. ئەو پێی وایە کەسانێکی زۆر ئیدیعای عیشقو عاشقبوونیان کردووە، دیارە مەبەست لە عیشقو لە عاشقبوونیش هەروا شتێکی رووکەش نییە لە تێڕوانینی مەحوییەوە، بەڵکو عیشق مەسەلەیەکی گرنگەو بریتیە لە قوربانی دان، کە ئەوەش تەنیاو بەس تەنیا بە کەسی خۆنەویستو زاهیدو سۆفی دەکرێت واتە کەسێك کە دەستی لەهەموو شتێك شۆردبێتو تەنیاو بەس تەنیا لە پێناوی عیشقەکەیدا بژیو تەنیا کەسی لەوجۆرە دەتوانێت قوربانی بدات. بێگومان لێرەوە دەشێ چەمکی عیشق زۆر فراوانو گشتگر بێتو تەنیا هەر عیشقی نێوان دوو رەگەزەکە نەبێت، بەڵکو عیشق بێت لە هەموو ئاستێکدا واتە لێرەدا عیشق دەلالەتی ئەو مێتیفە هەڵدەگرێت کە مرۆڤ بۆ خۆبەخت کردنو خۆنەویستی دەجوڵێنێت. بە هەرحاڵ مەحوی دەیەوێت بڵێت لە ناو هەموو ئەو واقیعەی کە ئەمی تیادا ژیاوەو لە کاتێکیشدا ئەم بە بۆچوونی خۆی نوێنەرایەتی مرۆڤایەتی دەکات لەسەردەمی خۆیدا، عیشقبوون تەنیا وەکو مەسەلەیەکی رۆژ وابووە، ناتوانرێت کەسێك بدۆزرێتەوە کە عاشقی راستەقینە بووبێت بێجگە لە پەروانەو بولبول.

ئەوە ئاشکرایە مەسەلەی عیشقبوونی پەروانە کە لێرەدا مەبەست پەپولەیە، چیرۆکێکی ئەفسانەییە لە مێژووی مرۆڤایەتیداو وەها لێکدەدرێتەوە کە پەپولە ئەوەندە رووناکی خۆش دەوێتو ئەوەندە عەشقی رووناکیە کاتێ لە شەودا تیشکی مۆم دەبینێت لێی نزیك دەبێتەوەو بەردەوام بە دەوریدا دەخولێتەوەو لەگەڵ رۆیشتنی کاتیشدا نیوەتیرەی ئەو بازنەی کە پەپولە بە دەوری مۆمەکەدا پێی دەخولێتەوە کورتتر دەبێتەوەو بەو پێیەش پەپولەکە زیاتر لە گڕی مۆمەکە نزیك دەبێتەوە تا باڵەکانی گڕدەگرنو دەسووتێن، بەوەش پەپولەکە توانای فڕینی نامێنێتو دەکەوێتە خوارەوەو بە سووتاوی دەمرێت. ئەمەش جوانترین نموونەی قوربانی دانە لە پێناوی خۆشویستنی شتێکدا، پەپولەیەك کە عیشقی رووناکی مۆمە سەرئەنجام گڕی ئەو مۆمە دەیسووتێنێت، ئەمەش بەرزترین شێوازی عیشقبوونە کە لە پێناوی خۆشەویستیو عیشقبووندا ئەوەندە نزیك دەبێتەوە تا گڕی ئەو عیشقە بیسووتێنێت، لێرەدا دەشێ وەها لێکبدرێتەوە کە عیشق بۆ خۆی سەرباری ئەوەی قوربانیدانە دیسان بریتیە لە دنیایەك کە سەرتاپای خاوێنیو بێگەردیو خۆنەویستیە.

بە گوێرەی بولبول ئەوە ئاشکرایە کە باڵندەیەکە لە فۆلکلۆرو ئەدەبی گەلاندا وەکو هاوتای دڵدارانی راستەقینەو عیشقی هەمیشەیی گوڵ باس دەکرێتو زۆربەی کات کراوە بە ناوەند بۆ ئەوەی باشترین عاشقو بەختەوەرترین عاشقی پێ بەراورد بکرێت. مەحوی پێی وایە هەر ئەو دووانە لەسەر پەیمانو بەڵێنی خۆیان ماونو هەر ئەوان رێگاو رەوتی خۆیانیان نەگۆڕیووە، ئەمش ئەوە دەگەیەنێت بەلای ئەوی شاعیرەوە هەر ئەمان نموونەی راستەقینەی عیشقو دڵدارین چونکە لەو بەڵێنو پەیمانانەی کە داویانە پەشیمانو پاشگەز نەبوونەتەوەو نابنەوە. دیارە ئەوەش خاسێتی سەرەکی عاشقە کە هیچ کۆسپو بەربەستێك ناتوانێت لە رێگای راستەقینەی عەشق لایبدات. بێگومان ئەوەی لێرەدا ئاشکرا دەبێت ئەوەیە مەحوی باسی زەمینەو بارودۆخێك دەکات کە تیایدا بنەماکانی عیشق هەرەسیان هێناوە، بۆیە لەو هاوەڵانو هاوخەمانەی کە ئەو باسیان دەکاتو ئێستا بەجۆرێك لە گلەییو گازەندەوە لە بارەی خۆیانو عیشقبوونیانەوە دەدوێت تەنیا پەروانەو بولبول ماونەتەوە.

دیارە ئەوە ئاشکرایە عیشقو خۆشەویستی مۆتیڤو جوڵێنەری ژیانن، ئیتر ئەو عیشقو خۆشەویستیە هەر جۆرو هەر شێوەیەك بێت واتە عیشقو خۆشەویستی نێوان دوو رەگەزەکە بێت، یان عیشقی خودایی بێت، یان خۆشەویستیو عیشقی خاكو زێدو نیشتیمانو نەتەوەو مرۆڤایەتی بێت، یان عیشقی کارو پیشەو ئارەزووە جۆراوجۆرەکانی مرۆڤ بێت. گرنگ ئەوەیە ناشێت بە جیدیو بە دڵسۆزی مرۆڤ لەسەر هیچ شتێك بەردەوام بێت ئەگەر جۆرێك لە عیشقبوونی بۆ ئەو بوارە نەبێت. بە پێچەوانەکردنەوەی ئەم بۆچوونە، مەحوی دەیەوێت بڵێت ئێستا کە کار رووی لە هەورازەو شتەکان گەوهەرو جوانی خۆیانیان لە دەست داوەو تەنانەت بەها مرۆییەکانیش وەکو پێشتر گرنگو پێ بایەخ نەماونەتەوە، لەبەر ئەوەیە رۆحو گەوهەری عیشقبوونی مرۆڤ بۆ شتەکانو بۆ خودی خۆیشی گۆڕانی بەسەردا هاتووەو وەکو ئەو شێوە خاوێنو مانادارەی پێشتری نەماوە. کەواتە لێرەدا دەتوانین بڵێین عیشق کە جوڵێنەرو بزوێنەرو پاڵنەری مرۆڤە بۆ ئەوەی لە بەرزترین ئاستی مرۆڤایەتدا بێتو بۆ ئەوەی بجوڵێتو بیناکاتو جوانی و راستی مرۆڤایەتیەکی باڵاترو پڕبەهاتر بەرهەم بهێنێت، ئێستا ئەو مۆتیڤە خۆی لە شکستو هەرەسدایە، بۆیە هەموو شتەکانی تریش شێواونو رووی گەشیان تەلخو ناشیرین بووە. دیارە ئەمە بۆچوونی مەحویە سەبارەت بەو قەیرانەی کە رۆحی عیشقو خۆشەویستی لە هەموو ئاستەکاندا دووچاری بووە، بەڵام دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە زۆرجار گۆڕانکارییەکانی ژیان کاریگەری راستەخۆی لەسەر نەك هەر رەفتارو هەڵسو کەوتی مرۆڤ دەبێت بەڵکو کاریگەری لەسەر گەوهەرو ماهیەتی

مرۆڤ خۆیشی دەبێت.

-٧-

براڵە! ئەم هەموو ئێباڵە بۆ بەو گەردنە حەیفە
بنیشێ بەم حەدە ئەم گەردە لەو مینایی بێ گەردە

مەحوی لە دوای ئەوەی کە باس لە گێڕانی خەڵكو بەردەوامنەبوونیان لە سەر عیشقو خۆشەویستی دەکاتو ئەوەش بە هۆکاری بێبەهابوونو بێ گەوهەربوونی ژیان دەزانێت چونکە بنەماو پێوانەیەك نەماوە بۆ بەرهەم هێنانی جوانیو بۆ ئەوەی کە قوربانی لە پێناودا بدرێت، ئێستا روو دەکاتە دەرەوەی خۆی کە پێدەچێت هەموو خەڵکی مەبەست بێتو داوایان لێ دەکات کە ناشێت (ئەو) تاوانبار بکرێتو کۆمەڵێك گوناهی بدرێتە پاڵ لە کاتێکدا ئەو کەسێکی نەناسراوە لە چوارچێوەی دەقەکەداو مەگەر تەنیا لە رێگای وەسفەکانی ئەوی شاعیرەوە لەم دێڕەدا بتوانرێت شووناسێك بۆ ئەو بدۆزرێتەوە، وەسفەکانی شاعیر بۆ ئەو کەسەی کە تا ئێستا نازانین کێیە، دەری دەخات مەبەست لە (ئەو) کەسێکی گەردن هاوشێوەی مینای بێگەردە کە ئەمەش لە ئاستێکدا کە تەنیا رووە فیسیۆلۆجیەکەیەتی دەری دەخات کە مەبەست لە (ئەو) ئافرەتە، هەرچەندە دەشێ لە رووی مەعنەوییەوە ئەوی گەردن بێگەرد مەبەست لە ئەوێکی خاوێنو پایەبەرزی دوور لە هەر گوناەو کەمو کورتیەك بێت.

لێرەدا جێگای خۆیەتی ئەو پرسیارە بکەین کە مەبەستی مەحوی لەو هەموو ئێباڵە واتە ئەو هەموو گوناە یان تاونبار کردنە چییە؟ ئەی ئەو گەردنە گەردنی کێیە؟ بەهەرحاڵ ئەو پەراوێزەی کە پایەبەرزان مامۆستا مەلا کەریمی مودەڕیسو کاکە حەمەی کوڕی بۆ ئەم دێڕەیان نووسیووە ئەوەمان پێ دەڵێت ئەو گەردنە بێگەردە گەردنی یارەو تاوانی کوشتنی دڵدارانی دراوەتە پاڵ. دەشێ ئەمە بۆچوونێك بێت بەڵام لە هیچ شوێنێکی تری ئەم دەقەدا بە ئاشکرا باسی ئەوە نەکراوە کە یارێك هەیە لەبەر گوێنەگرتنی، یان لەبەر وەڵام نەدانەوەی بۆ سۆزو خۆشەویستی کەسانی تر بووبێتە هۆی مردن یان دڵشکاندنی ئەوانی تر، لێرەدا هەمان بۆچوونی شکسپیر لە بازرگانی ڤینیسیادا دووبارە دەبێتەوە کاتێ کە پۆرشیا قسە بۆ نێریسای کارەکەری دەکاتو دەڵێت "بۆ ئەوەی وابکەم لە پیاوان بڕوا بهێنن بەوەی کە من پیاوم باسی ئەوەیان بۆ دەکەم کە چۆن چەندەها ئافرەت داوای خۆشەویستیان لێکردوومو لەبەرئەوەی من وەڵامم نەداونەتەوەو رەفزم کردوون لە داخدا نەخۆش کەوتوونو مردوون" .

بۆیە لێرەوە دەشێ وای بۆبچین مەحوی باسی شێخەکەی بکات کە کەسێکی خاوێنو بێگەردە یان تەنانەت رەنگە مەحوی باسی خۆی بکات کە چۆن خۆی بە خاوێنو بێ گوناە دەزانێت بەڵام چۆن لەو بارودۆخەی ئەوسای

سلێمانیدا هەندێ جار دڵیان شکاندووەو ئازاری رۆحیان داوە بە تایبەتی لە دوو رووەوە کە یەکەمیان ئەو ئازارەیە کە رێبازەکەی مەحوی کە رێبازی تەسەوفی نەقشبەندییە لە پێش لە دایکبوونی مەحویو لە دوای ئەوەش لە سنووری میرنشینی باباندا پێی گەیشتووە. دووەمیشیان ئەو ئازارە بێت کە لە ئەنجامی هەڵوێستو روانینی نوخبەیەك لە خەڵکی سلێمانیەوە بەرامبەر بە هەڵوێستی دۆستانەی مەحوی بۆ سوڵتان عەبدوحەمیدو دەوڵەتی ئیسلامی درووست بووە، کە پێدەچێت مەحوی سەرباری هەستێکی ناکامڵی کوردایەتی بڕوای وابووبێت کە تەنیا دەسەڵاتی دەوڵەت یان لوتکەی هەرەمی دەوڵەتی عوسمانی بتوانێت پارێزەرو دابینکەری ژیانی خەڵکی بێت. ئەم هەڵوێستەی خەڵك وای لە مەحوی کردبێت بە راستی هەست بکات غەدری لێدەکرێتو رۆحی ئەم خاوێنەو گەردنی وەکو مینای بێگەردەیو شایانی ئەوە نییە کە ئەو هەموو تاوانو گوناهەی بخرێتە ئەستۆ.

لە دەورمدا حەصار: ئافەت ، لە سەر سەر خەیمە:درێی ئاە
لە سایەی عیشقەوە بوومە شەهی صاحیب سەراپەردە

دەشێ مانای ئەم دێرە زۆر پەیوەست بێت بە دێڕی پێشترەوەو ئەگەر لەو روانگەیەوە دێڕی پێشترمان لێکدایەوە کە مەحوی مەبەستی لەو کەسەی کە ئێباڵی تاوانکردنو گوناە کردنی دەخرێتە پاڵ خۆی بێت ئەوا لێکدانەوەی ئەم دێرەش زیاتر دەبێتە دەروازەیەك بۆ لێکدانەوەی ئەو بارە ناهەموارەی کە مەحوی خۆیی تێدابووەو باسی خۆی دەکات لەو بارو دۆخە ناهەموارەدا کە وەکو گوتمان دەشێ بێزاربوونی مەحوی بەهۆی هەڵوێستی توندو بێبەزەییانەی خەڵکەوە بەرامبەری درووست بووبێت.
مەحوی باسی شوێنو جێگاو بارودۆخی خۆی دەکات کە چۆنەو بە چ شێوەیەکە. لەوە دەدوێت کە دەوری بە حەسار یان شورایەك گیراوە کە ئەوەش ئەگەر رووە مادییەکەی سەیر بکەین مانای ئەوەیە کە مەحوی لە نێو چوار دیوارێکدایە کە ئەوەش جۆرێك لە خاسێتی زیندانی بوون یان دەستو پێبەستنی هەیەو لە پشتی ئەم وەسفەشەوە ئەوە ئاشکرا دەبێت کە بەجۆرێ لە جۆرەکان ئەو باس لەوە دەکات کە ئازادی ئەو سنووردار کراوە، یان لێی داگیر کراوە. هەر لە پاڵ ئەوەدا باسی ئافات دەکاتو لەوەش دەدوێت لەسەر سەریشی خێمە هەیەو دووکەڵی ئاەوخەفەتیش سەری خەیمەکەو ئاسمانی گرتووە. ئەگەر بەوردی سەیری ئەم فەزایە بکەین ئەوا تێدەگەین ئەمە فەزای پێوەندکردنو داگیرکردنی ئازادی کەسێکە کە تەنانەت ئەگەر بە خەیاڵیش بێت هەست دەکات لە چوارچێوەیەکدا لە قاڵب دراوەو ئافاتو بەڵا یەخەیان گرتووەو تەنانەت رووناکی ئاسمانیش نابینێت چونکە ئاەو ناڵینی بە

جۆرێکە ناخی دەسووتێنێتو دووکەڵی ناخی بەرزدەبێتەوەو رووی ئاسمانی لێ دەتەنێتو نایەڵێت هیچ ببینێت..

مەحوی باسی ئەم بارەی خۆی دەکاتو دەڵێت ئەوێك کە عاشقی جوانیو خاوێنیو بەها باڵاکانەو عاشقی گەیشتن بە ڕۆحی باڵای خوداو تواندنەوەیە لەو ڕۆحە باڵایەداو بۆ ئەو مەبەستەش بەلای ئەوەوە نموونەی بەرزو باڵا بۆ جێبەجێ کردنی پەیامی روونو بەرزی ئایینو زوهدو خاوێنی تەسەوف دەوڵەتی ئیسلامیو دەسەڵاتی ئیسلامیە کە ئەویش لە کەسێتی سوڵتان عەبدولحەمیدو خەلافەتەکەیدا بەرجەستە دەبێت، بۆتە مایەی سەرزەنشتکردنی ئەم لە لایەن خەڵکەوەو بەم هەڵوێستەش ئەم بووەتە مایەی رەخنە لێگرتن لە کاتێکدا ئەو خۆی بە پاشای ڕێگای ئەو عیشقە دەزانێت. کەچی ئەو عیشقە بۆی دەبێتە مایەی سەرئێشەو قسەو رەخنەو لە ئەنجامی ئەوەشدا خەمو خەفەت دەوری دەدەن، هەرچۆن دەواری سەردەمی کۆچی گەرمیانو کوێستانی خێڵەکان بە پەردەیەکی گەورە دەورە دەدراو ئەو پەردەیەش دەوری دیواری دەبینی، دیارە ئاشکرایە کە دیوار بەربەستێکە بۆ جیاکردنەوەو پاراستنو تایبەتمەندکردنی شوێن بۆ ئەو کەسەی لە ناویدا دەژی. بەهەمان شێوە دیواری خەفەتو ئازار ئەمی شاعیر لەوانی تر پەرت دەکاتواتە لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت ئەوەی کە بەشی خەفەتو مەینەتە تەنیا هەر ئەوی شاعیرە. ئەم ئێستا لە ئەنجامی عەشقبوونیەوە بۆ جوانیو بۆ زوهدو بۆ راستیو بۆ دڵسۆزی، چواردەوری گیراوەو دووکەڵی خەمو ئازار سەرسەری گرتووەو دنیای لێ بچووك کراوەتەوەو وەکو ئەوە وایە لە نێو دەوارێکدا دیل کرابێت، ئەمەش هەمووی لە سایەی عیشقدایەو لە پێناوی عیشقدا دووچاری ئەم دەردە سەرییە بووە. هەروەك ئەگەرێکی لاوازیش هەیە کە وەها لێکبدرێتەوە ئەم لە سایەی عیشقدا بووبێتە خاوەنی دەوارو ئەو دەوارەش سەرتاپای بە خەمو خەفەتو بەدبەختیو دووکەڵی ئاەو ناڵین دەوری گیرابێت. بەڵام ئەگەر ئەم بۆچوونەی دووەم راست بێت ئەوا تەنیا خۆی بەرپرسیارە لەو بارەی تێیکەوتووە چونکە ئەوە ئەنجامی عیشقە، کەواتە لە بارێکی وەهادا پێویست ناکات باسی کەسی تر بکاتو بە دەنگی بەرز بە گوێی خەڵکی تردا بچڕێنێتو بڵێت (براله ئەم هەموو ئێباڵە بۆ بەو گەردنە حەیفە). لێرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە دەشێ مرۆڤ ڕێگایەك هەڵبژێرێت یان تێڕوانینێکی هەبێتو لە هەموو ڕێگاو تێڕوانینێکی تری بەلاوە راستترو درووستتر بێت، ئەمەش شتێکی سرووشتیە، بەڵام دەبێ ئەو بۆچوونەشی هەبێت کە مەرج نییە هەموو خەڵکی تر ئەو ڕێگاو تێڕوانینەی ئەمیان بەلاوە راستو درووست بێت، هەر بۆیە دەبێ چاوەڕوانی ئەوە بکات کەسانێکی تر هەبن نەك لەگەڵ ڕێگاو تێڕوانینی ئەمدا ناکۆك بن بەڵکو دەشێ دژیشی بن. بێگومان ئەگەر مرۆڤ بەم

شێوەیە سەیری دنیای کرد ئەوا هەموو شتەکان بە ئاسایی وەردەگرێتو بەوجۆرەی مەحوی تووشی هەڵچوون یان کاردانەوەی تووند نابێت.

-٩-

چلۆن ئەو دڵتە چاوی من کە یەکسەر عونصوری ئاوە
مەحاڵە من کە بچمە دڵیەوە، دڵ کیشوەری بەردە

مەحوی باسی خۆیو یار دەکاتو ئاشکرای دەکات کە ئەمو یار لە دوو توخمی جیاوازن، ئەم لەو وەسفەیدا کە بۆ خۆیی دەکات وەکو مرۆڤێکی ئاسایی وەسفی خۆی دەکات. بەڵام ئەوی یار بە دوو جۆر وەسف دەکات لە یەکەمیاندا وای نیشان دەدات یار لە توخمی ئاوە، لە دووەمیشیاندا وەکو مرۆڤ نیشانی دەدات کە دڵی هەیەو ئەو دڵەش سەرباری رەقی هێشتا دڵی مرۆڤە چونکە دەشێ ئەم بچێتە دڵییەوە. سەرەتا مەحوی ئەوی یار دەباتەوە سەر رەگەزی ئاو کە ئاویش چەند خاسێتێکی هەیە وەکو ئەوەی ناگیرێتو تەنیا بەهۆی شتێکی ترەوە دەتوانرێت بەرجەستە بکرێت کە ئەمەش رێگرە لەوەی کە چاوی ئەم بتوانێت وێنەی ئەم بەرجەستە بکات، لێرەشەوە مەحوی دەمان گێڕێتەوە بۆ ئەو بۆچوونەی کە باسی بینینو بەرجەستەکردنی وێنەی شتەکان دەکات، کە گوایە چاو تیشکێك ئاراستەی ئەو شتە دەکاتو بەوەش وێنەی ئەو شتە لە چاودا بەرجەستە دەبێت. بەڵام لێرەدا وێنەی ئەوی یار لە چاوی ئەمی شاعیردا بەرجەستە نابێت هۆکەشی ئەوەیە ئەوی یار لە توخمی ئاوەو وێنەو رەنگی ئاویش بەرجەستە نابن لە چاوی ئەمدا. لێرەدا رەگەزی ئاو ئەو دەلالەتە بەرهەم دەهێنێت کە ئەوی یار تەنیا لە خەیاڵدا بوونی هەیەو پێناچێت بوونێکی واقیعی هەبێت مادەم نە لە چاوی ئەمدا دەبێتە وێنەیەکی بەرجەستەو نە رەنگیشی جێگیریشی دەبێت. ئەم بۆچوونەش لە نیوەی دووەمی ئەم دێڕەدا زیاتر ئاشکرا دەبێت کاتێ شاعیر باسی ئەوە دەکات کە هەرچۆن وێنەی یار لە چاوی ئەمدا بەرجەستە نابێت بەهەمان شێوە ئەمیش ناتوانێت لە دڵی ئەودا جێگا بگرێت چونکە ئەوێك کە وێنەیەکی بەرجەستەی نەبێت مانای وایە تەنیا لە خەیاڵو وەهمدا بوونی هەیەو ناشێت دڵی هەبێت هەتا ئەم بچێتە دڵیەوە. کەواتە لێرەدا ئەوی شاعیر جۆرێك لە یۆتۆپیا درووست دەکات کە ئەویش یۆتۆپیای بە ئاوبوونی یارە، ئاویش توخمێکی بێڕەنگو بێ بۆنو بێ تامو بێ شێوەیە.

لە رووی زانستیەوە بوونی مرۆڤ دابەش دەبێت لە نێوان دنیای (مێشك)عەقڵو دنیای (دڵ) واتە دنیای حەزوو ئارەزووە دنیاییو غەریزەییەکانی مرۆڤ. دنیای عەقڵ، دنیای کۆنترۆڵ کردنو دیسپلین کردنو جوڵەیە بە پێی بەرنامەو نەخشە. دنیای دڵیش دنیای حەزوو ئارەزووە غەریزیو دنیاییەکانی مرۆڤە کە تا ئەندازەیەکی ئاشکرا دەشێ پێیان بگوترێت دنیای غەریزە ئاژەڵییەکانی مرۆڤ. دیارە ئەوەش

ئاشكرایە كە باڵادەستبوونی ئەم دنیایە واتە دنیای غەریزە ئاژەڵیەكانی مرۆق ئەگەر عەقڵ لەو ئاستەدا نەبێت كە دیسپلینو كۆنترۆڵی ئەو رووبەرە لە بوونی مرۆقدا بكات ئەوا خاسێتە دڕندەییەكانی مرۆق لەسەر لاوازبوونی خاسێتە مرۆییەكانی مرۆق باڵادەست دەبێت. دڵ كە هەستیارترین بەشە لە پێكهاتەی مرۆقدا چ لە رووی فیسیۆلۆجیو چ لە رووی حەزوو ئارەزووە دنیاییەكانەوە، كەچی ئەوی شاعیر بە كیشوەری بەرد ناوی دەبات. بەردیش هێمای وشكیو رەقیو بێبەرهەمیە كە ئەوەش نەك لە گەڵ خاسێتەكانی دنیای دڵدا ناگونجێت بەڵكو ناكۆكو دژیشە لە گەڵیدا.

دیارە ئەوە ئاشكرایە ئاو بێجگە لەوەی كە یەكێكە لەو چوار توخمە سەرەكیەی كە بەپێی لێكدانەوە كلاسیكییەكان بۆ درووستبوونی گەردوون، گەردوونیان پێكهێناوە، دیسان سەرچاوەی ژیانیشەو ناتوانرێت بە بێ بوونی ئاو تەسەوری بوونی ژیان بكرێت. جگە لەوەی كە هیچ زیندەوەرێك نییە بە بێ ئاو بژی، بە گوێرەی هەموو زیندەوەرانیش كە زۆربوون بەرهەمی جووتبوونی نێوان نێرو مێیە، پیتاندن لە ناو ئاودا روودەدات چونكە هێلكەو كرۆمۆسۆمەكان لە كاتی جووتبووندا لە ناو ئاودا بەیەك دەگەنو هەر لە ناو ئاویشدا پیتاندن روودەداتو لە زۆربەی زیندەوەرانیشدا كۆرپەلە تا ئەو كاتەی لە دایك دەبێت هەر لە ناو ئاودا دەمێنێتەوەو گەشە دەكات.

ئەوی یار لە توخمی ئاوە، ئەمەش لێكچوونێكی جوانە چونكە هەر چۆن ئاو سەرچاوەی ژیانە بە هەمان شێوە ئەوی یاریش كە لە رەگەزی مێینەیە سەرچاوەی ژیانو بەرهەمهێنانە، هەرچۆن ئاو سیمبوڵی خاوێنیو جوانیو ناسكیە بەهەمان شێوە ئەوی یاریش كە لە رەگەزی مێینەیە سیمبوڵی خاوێنیو بێگەردیو جوانیو ناسكیە. هەموو ئەم خاسێتانەی ئاو یان یار كە وەسف دەكرێن تەنیا دەبینرێنو هەستیان پێدەكرێتو ئەوی شاعیر نیگەرانە لەوەی كە ناتوانێت بەرجەستەیان بكات یان بیانگرێتو گازەندەی ئەوەش دەكات ئەوێك كە لە توخمی ئاو بێت ناشێت چاوی ئەم وێنای بكاتو وەكو بوویەكی بەرجەستە رامی بكات. لێرەشەوە ئاماژەیەك بۆ ئەوە دەكرێت ئەو كەسەی كە ئەمی شاعیر بە ناوی یار وەسفی دەكات تەنیا بوویەك بێت لە خەیاڵدا وێنەی كێشابێتو بوویەكی مادیانەی نەبێت.

لە وەسفەكەی شاعیردا جۆرێك لە دژیەك هەیە كاتێ كە ئەوی یار خۆی لە رەگەزی ئاو بێت بۆچی دەبێ دڵی بەرد بێت؟ دڵ لەرووی فیسیۆلۆجیەوە لە ماسولكەو گۆشت پێكهاتووەو لە هەستیار ترین بەشەكانی جەستەی زیندەوەرانەو سەرچاوەی ژیانو لە هەمان كاتدا دڵ لەبەرامبەر عەقڵدا دادەنرێت كە ئەوی دووەمیان بە مانای مێشك دێت كە لەگەڵ دڵدا جۆرێك لە رێكەوتن لە نێوانیاندا هەیە بۆ رێكخستنی

ژیانی تاکە کەس، خۆ ئەگەر هەر کام لەم دووانە باڵادەست بێت بەسەر ئەوی تریاندا ئەوا جۆرێك لە ناهاوسەنگی لە بوونی ئەو کەسەدا درووست دەبێت. بەهەرحاڵ مەحوی دڵی ئەوی هاوشێوەکراو لەگەڵ ئاودا هاوشێوە دەکات بە بەردو پێیشی وایە دڵێك کە وەکو بەرد رەق بێت ناشێت جێگای خۆشەویستی تێدا بێتەوەو ئەوەش وای لێدەکات کە واهەست بکات ئەو دڵە لەرووی ئەمدا داخراوە، بۆیە دەگات بە جۆرێك لە بێ ئومێدبوون بۆ خۆشەویستی ئەوی یاری لە رەگەزی ئاو. جگە لەوەش دەشێ مەحوی لەوەدا مافی خۆی بێت کە دڵی ئەوی یار بە بەرد هاوشێوە بکات چونکە لە ئاستیدا ناکرێتەوە بەڵام ئەوەی جێگای پرسیارە ئەوەیە مەحوی بە گشتی دڵ بە رەقو بێبەزەیی وەسف دەکات کاتێ دەڵێت: دڵ کیشوەری بەردە. لە پشتی ئەم بۆچوونەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە جیاوازییەك لە رەگەزی پێکهێنەری ئەوی یارو ئەمی شاعیردا هەیە، ئەو لە رەگەزی ئاوەو ئەمیش مرۆڤە کە لە کۆمەڵێك رەگەز پێکهاتووە کە تەنیا یەکێکیان ئاوەو لەو بەراوردکردنەشدا دەلالەتی هەست بە بەرزی کردنی ئەوی یار لەبەرامبەر ئەمی شاعیردا بەرهەم دێتو ناراستەوخۆش لە ئاستێکی قوڵتری دەقەکەدا ئەوە دەبینرێت کاتێ کە ئەوی یار نایەتە ناو چاوی ئەمەوەو دەرگای دڵیشی بۆ ناکاتەوە لەبەر ئەوەیە کە یار لە توخمی ئاوەو ئەوەش وای لێدەکات کە خۆی بە بەرزتر بزانێتو دەرگای وڵاتی دڵی لە رووی ئەمدا نەکاتەوە کە بە هاوشانی خۆیی نازانێت، هەرچەندە ئەوە ئاشکرایە کە خۆشەویستی نە سنوور دەناسێتو نە جیاوازی کۆمەڵایەتیو نەهیچ بنەمایەکی عەقڵی دەتوانێت رێگای لێبگرێت چونکە خۆشەویستیو عیشق "هەست" درووستکەرو رێکخەریانە نەك عەقڵو ئەو پێودانگانەی تر کە عەقڵو هوشیاری رێکیان دەخەنو دەیان جوڵێننو بەڕێوەیان دەبەن.

-١٠-

تەپو تۆزی غوباری دیمو رێگەی گێڕیو دەیوت
دەترسم دامەنم ئاخر ببێ ئالودە بەم گەردە

ئەگەر لە ئاستی بینراوی دەقەکەدا سەیر بکەین ئەوا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە ئەم بۆچوونەی لەم دێرەدا مەحوی لێی دەدوێت پەیوەستە بەو بۆچوونەی کە لە دێڕی پێشتردا لێی دوابوو، پێشتر باسی لەوە کرد کە ئەوی یار لە رەگەزی ئاوەو هەرگیز نایەتە چاوی ئەمەوەو هەروەها باسی ئەوەش دەکات کە دڵی یار بەردەو هەرگیز دەرگا بۆ خۆشەویستی ئەم ناکاتەوە. لێرەدا جارێکی تر باسی ئەوە دەکات کە ئەوی یار کاتێ تەپو تۆزی غوباری ئەمی بینیووە رێگای خۆیی گێڕیووەو گوتوویەتی دەترسێت گەردی ئەم بئاڵێت لە دامێنیەوە واتە بەبێ ویستی خۆی سەرئەنجام ناچاربێت بچێتە چاوی ئەمەوەو دەرگای دڵیشی بۆ بکاتەوە. لێرەدا لەسەر زمانی شاعیرەوە

دەردەکەوێت کە ئەوی یار بە جۆرێك لە گومانەوە سەیری هەڵوێستو خۆڕاگری خۆی دەکات لەبەرامبەر ئەمی شاعیرداو دەترسێت سەرئەنجام بکەوێتە ژێر کاریگەری ئەمەوەو هەم بچێتە ناو چاوییەوەو هەم دەرگای دڵیشی بۆ بخاتە سەرپشت.

دەشێ لە ئاستێکی تردا بەوجۆرە راڤەی ئەم دێڕە بکەین کە ئەوی یار وای ببینێت کە ئەم کەسێکی نائاساییەو هەمیشە کێشەو تەنگو چەڵەمە دەوری داوە، کاتێ ئەویش بەم شێوەیە دەیبینێت پشتی تێ دەکاتو نایەوێت بئاڵێت لە کێشەو گرفتەکانی ئەمەوە. ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێنێت کە ئەوی یار کەسێکی خۆپارێزو خۆویستەو نایەوێت تەنانەت لە کێشەو گرفتی کەسێکیشەوە بئاڵێت کە خۆشی دەوێت. هەرچەندە هیچ بەڵگەیەك لە ئاستی بینراوو نەبینراوی دەقەکەدا نابینرێت کە بیسەلمێنێت ئەو کە شاعیر بە یار ناوی دەبات ئەمی خۆش بوێت، بەڵام دیارە ئەوە ئاشکرایە کە وەکو پێشتریش ئاماژەمان بۆ کرد هیچ سنوورو بەربەستێك ناتوانێت رێگا لە خۆشەویستی بگرێت کەواتە ئەگەر بەراستی ئەوی یار ئەمی خۆشبوویستایە ئەوە نە دەرگای دڵی لێ دادەخست، نە رووی لێ وەردەگێڕاو نە لەوەش دەترسا کە دامەنی بە گەردی تۆزی ئەو ئالودە بێت. کەواتە لێرەدا ئەوە دەردەکەوێت کە مەحوی باسی خۆشەویستیەك دەکات کە ئەم لە لای خۆیەوە درووستی کردووە بە بێ ئەوەی ئەوی یار هەست بە بوونی ئەم بکات.

لە لایەکی ترەوە ئەمی شاعیر باسی ئەوە دەکات کە ئەوی یار تەپو تۆزی غوباری ئەمی دیووەو رووی لێ وەرگێڕاوە. بێگومان لێرەدا دەبێ لەسەر وشەی غوبار رابووەستینو بزانین ئایا ئەم وشەیە کە ناوەو بە هۆی وەسفکردنیەوە لە رێگای وشەکانی تەپو تۆزەوە چی دەگەیەنێتو چ ماناو چ دەلالەتێك بەرهەم دێنێت. لە راستیدا تەپو تۆزو غوبار ئەگەر لە رووکەشدا سەیریان بکەین ئەوا دەشێ هەمان مانای غوبار خۆی بگەیەنن بەڵام لێرەدا بۆ وەسفکردنی غوبار بەکار هاتوونو ئەوەشمان لەلا ئاشکرایە کە تەپو تۆز وەکو فەزای پێش یان پاش رووداوی ترسناك، یان زریانو گەردەلول بەکار دێن کە خێرایی، یان ترسناکیو نائاسایی رووداوەکە نیشان دەدەن، غوبار خۆیشی دەشێ وەکو دالێك دەلالەتی تەمومژاوی بوونو نائاشکرایی هەڵبگرێت. کاتێکیش کە ئەمی شاعیر خۆی بە غوبار ناودەبات لە ئاستی قوڵتردا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئەم بوونێکی وەهمی هەیە لە روانینی ئەوی یارداو ئەو ناتوانێت وەکو بوویەکی بەرجەستە بیبینێت بەڵکو وەکو غوبار دەیبینێت کە دەشێ لێرەدا غوبار وەکو تارمایی یان تەنانەت وەکو گەردی پەرش بوو لێکبدرێتەوە کە ئەوی یار نایەوێت تەنانەت گەردی ئەم بئاڵێت لە دامێنیەوە. هەر لێرەشەوە دەشێ وەها لێکبدرێتەوە کە

ئەوی یار وەها سەیری بکات کە ئەم گەردو تەپو تۆزی خاکەو جۆرێکە لەغوبارو کاتێ ئەم خەریکە بکەوێتە ناو تەپوتۆزی ئەو غوبارەوە رێگای خۆی دەگۆڕێت نەوەکو گەردی ئەو تەپوتۆزو غوبارە بئاڵێت لە دامێنیەوەو پیس یان ناشیرینی بکات. هەموو ئەمانەش ئەو بۆچوونەی پێشتر بەهێز دەکات کە یار دڵی لە ئاستی ئەمدا بەردەو دەرگای داخراوە.

-١١-

دەبینم ئەهلی دڵ یا سەنگەسارە، یا لەسەر دارە
دیاری عیشق، ئەگەر ساغت دەوێ، هەر دارە هەر بەردە

لێرەدا مەحوی خۆی لە دەقەکە دێتە دەرەوەو وەکو چاودێر قسە دەکاتو لە بارەی ئەهلی دڵو دیاری عیشقەوە دوێتو لەسەر هەریەکەیان قسەی خۆیی هەیە. رەنگە جێگەی خۆی بێت وەهایشی لێکبدەینەوە ئەو هەڵوێستەی کە مەحوی لێرەدا وەری گرتووەو هاتۆتە دەرەوەی ئەهلی دڵو نایشیەوێت دیاری عیشقی بەر بکەوێت ئەویش لەبەر ئەوە بێت کە نەیەوێت رووبەڕووی ئەو دەرئەنجامانە بێتەوە کە ئەهلی دڵ دەبێ چاوەڕوانیان بکات، یان نەیەوێت دیاری عیشقی بەر بکەوێت. ئەم هەڵوێستەشی لە ئەنجامی تێگەیشتنەوە وەرگرتووە لە کاتێکدا ئەگەر سەیری کۆی ئەزموونی شیعری مەحوی بکەین ئەوا دەبینین عیشقو دڵداری هاوشانن لەگەڵ ئێشو ئازارو دەردەسەریو ئەگەر خۆشیو ئاسوودەییەکیشی لە عیشق وەرگرتبێت ئەوە لە عیشقی خوداییو لە تەسەوفو زوهد وەریگرتووە نەك لە عیشقی ئەوی یار واتە ئەوی ئافرەت.

ئەم ئێستا باس لەوە دەکات کە چارەنووسی ئەهلی دڵ چارەنووسێکی باش نییە، دیارە مەبەستیش لە ئەهلی دڵ لە لایەك ئەو کەسانەیە خەریکی عیشقو دڵدارین، لە لایەکی تریشەوە کاتێ دڵ وەکو سەرچاوەی حەزو ئارەزووە دنیاییەکان دادەنرێت، ئەوا ئەهلی دڵ ئەوانەن کە هەمیشە بە دوای حەزووە ئارزووە دنیاییەکانیاندا دەڕۆن واتە مەبەست لەو کەسانەیە کە بڕوایان بە دنیاپەرستی هەیەو ژیانو هەموو شتێکیان لە پێناوی خۆشیەکانی ئەم دنیادا دەوێتو، تەنیا بۆ ئەم دنیا دەژین. ئەم جۆرە کەسانەش چارەنووسێکی باش چاوەڕوانیان ناکات چونکە بە روانینی مەحوی، یان سەنگەسار دەکرێن، یان لە سێدارە دەدرێن، کە هەردوو حاڵەتەکەش هەر بریتین لە جۆرێك لە سزادان، دیارە ئاشکرایە سزا لە بەرامبەر تاواندا دادەنرێت، کەواتە لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات، ئایا دەشێ مەحوی وای بۆچێت، چوونە ریزی ئەهلی دڵ، یان چوونە ریزی عاشقان تاوان بێت؟ یان مەبەستی مەحوی ئەوەیە کە خۆدانە دەستی ئارەزووە دنیاییەکانو عاشق بوون جگە لە ئازارو کوێرەوەریو بەدبەختی زیاتر هیچی تر بۆ مرۆڤ بەرهەم ناهێنن.

هەروەك دەشێ لە روانگەیەكی ئایینیشەوە راڤەی بۆچوونی مەحوی لەم دەقەدا سەبارەت بە ئەهلی دڵ بكرێت. بێگومان لەم روانگەیەوە ویستە دنیاییەكان تەنیا لە سنووری حەڵاڵدا جێگایان دەبێتەوەو هەر شتێك لە دەرەوەی حەڵاڵ بێت قەدەغەو رێگا پێنەدراوەو لە تێڕوانینی ئاینیانەوە بە تایبەتی ئایینی ئیسلام تاوانەو بە پێی جۆری تاوانەكەش سزای لەبەرامبەردا دانراوە بە تایبەتی سزای رۆژی دواین. هەر بۆیە دەشێ مەبەستی مەحوی لەوەی كە ئەهلی دڵ سەنگەسار بێت یان لە سێدارە بدرێت، سزای رۆژی دوایین بێت. هەروەك پێیشی وابێت ئەوەی عیشق پێشكەشی دەكات جگە لە ئازارو دەردەسەری هیچی تر نەبێت چونكە وڵاتی عیشق وڵاتێكی وشكو بێبەرهەمەو كێشش كردن تیایدا هیچ بەرهەمێك مسۆگەر ناكات بێجگە لە دەردەسەری.

بەڵام ئەگەر لە روانگەیەكی ترەوە سەیر بكەین ئەوا وای لێكدەدەینەوە كە ناشێت مرۆڤ بە بێ ماندوبوونو هەروا بە ئاسانی بتوانێت هەموو حەزو ویستە دنیاییەكانی جێبەجێ بكاتو هەروا بە ئاسانی بگاتە لوتكەی دنیا پەرستیو وەكو پاشای ئەو تەختە شانی لێدابداتو بە ئارامی چۆن دڵی ئارەزوو دەكات بەو شێوەیە رەفتار بكات. بێگومان ئەوە ئاشكرایە كە هەروا بە ئاسانیو بێ گێرمەو كێشە لە نێو ئەو واقیعە كۆمەڵایەتیو كەلتورییەدا كە دەقەكەی تێدا بەرهەم هاتووە، كەس ناتوانێت ئازادانەو بێ بەربەست چۆنی دەوێت بەوجۆرە دنیاپەرستی خۆی بكات. دیارە لە بەرامبەر ئەوەشدا دیسان ئەگەر دنیاپەرستی و شوێن كەوتنی ئارەزووەكانی دڵ بێ ئازارو دەردەسەری نەبێت، دەبێ بە باشی ئەوە بزانین كە عیشق لە خۆیدا بریتیە لە وازهێنان لە خۆ لە پێناوی ئەوی تردا، واتە كارێك لەسەر بنەمای خۆنەویستیو دنیا نەویستیو قوربانیدان بینا كراوە، ئەوەش ناشێت بە بێ ماندووبوونو ئازارو زەحمەت بگاتە ئەنجام. كاتێ مەحوی لەسەرەوە دەوەستێتو بەوجۆرە باسی دنیاپەرستیو دیاری عیشق دەكاتو دەیەوێت پێمان بڵێت ئەو بە دوای دنیایەكدا ناڕوات كە كۆتاییەكەی دیارەو نایەوێت لە پێناوی ئەو دنیایەدا لە سێدارە بدرێت، هەروەك ناشیەوێت بە عیشقێكەوە خەریك بێت كە مایەی سەرئێشەیەو ئەوی یاریش جارێك ئاوەو لە چاوی ئەمدا بەرجەستە نابێتو جارێكی تریش دەرگای دڵی خۆی بۆ ئەم ناكاتەوە چونكە دڵی لە توخمی بەردەو هەستو سۆزی خۆشەویستیو عیشق ناناسێت. لێرەدا مەحوی لە ئاستی نەگوتراوی دەقەكەدا دەیەوێت لایەنگری خۆی بۆ دنیاپەرستیو عیشقێكی تر رابگەیەنێت كە عیشقی خوداو رۆحی باڵایە كە دنیایەكی خاوێنو بەرزەو ئومێدی ئایندەیەكی بێ كۆتای پێ لە ئاسوودەیش دەبەخشێت.

لە باغی سێو و بەی دا باسی روخسارو چەنەی كەی بوو

خەجێ ما سێو و، بەی ترسا، کەوا ئەو سوورە، ئەم زەردە

شاعیر خۆی لە دەستەی ئەهلی دڵ پەرت دەکاتو لە هەمان کاتیشدا لە وەسفکردنی دیاری عیشقدا خۆی لە عاشقبوونیش دوور دەخاتەوە، بەڵام بە شێوەیەکی سەرنجراکێش دێتەوە سەر وەسفکردنی ئەوی یار، هەرچەندە راستەخۆ ئەوە نادرکێنێت کە تا چ ئاستێك پەرێشی ئەوی یارە، بەڵام بە ئاشکرا هەستی پێدەکرێت کە بە سەرسامبوونو جۆرێك لە پەرێش بوونەوە باسی دەکات. هەروەك لەو سەروبەندەشدا رووخسارو چەناگەی یار بەراورد دەکات بە سێوو بە بەیو لەو بەراورد کردنەشدا، دیارە رووخسارو چەناگەی ئەو دەیبەنەوە چونکە لە ئاستی رووخساری جوانی ئەودا سێو لە ناو باخدا شەرمەزار بوو، رووی سوور هەڵگەڕا، هەروەك بەی کاتێ کە بەراورد دەکرێت بە چەناگەی ئەو کە هاوشێوەن لە بەرامبەر جوانی چەناگەی ئەودا، رەنگی زەرد هەڵگەڕا.

ئەوەی ئاشکرایە لە بەراروردکردنی توخمو رەگەزەکانی سرووشتدا لەگەڵ جوانی ئافرەتدا، زۆربەی کات بەشەکانی جەستەی ئافرەت بەراورد یان هاوشێوە کراون بە رەگەزەکانی سرووشت بۆ ئەوەی ئاستی جوانی بەشەکانی جەستەی ئافرەت دەربکەوێت، یان نیشان بدرێت، بەڵام هەمیشە توخمو رەگەزەکانی سرووشت کراون بە پنتی جێگیرو بەشەکانی جەستەی ئافرەت لەگەڵ ئەوان هاوشێوە کراون، کەواتە رەگەزەکانی سرووشت وەکو سەرچاوە سەیر کراونو یەشەکانی جەستەی ئافرەتیش لە رێگای هاوشێوەکردنیانەوە بەو رەگەزانەی سرووشت جوانیەکانیان نیشان دراوە. بەڵام لێرەدا سێوو، بەی کە دوو رەگەزی جوانی سرووشتن کاتێ بەراورد دەکرێن لەگەڵ رووخسارو چەناگەی یاردا ئەوا توخمەکانی سرووشت لە چاو جوانی رووخسارو چەناگەی یاردا هیچ ئامادەبوونێکیان نابێت. ئەمەش لە راستیدا دەمانگێڕێتەوە بۆ ئەو بۆچوونەی کە کامیان ئەسڵو کامیان وێناکردنەوەن، واتە بە روانینی ئەفلاتونیانە جوانی مرۆڤ لاسای کردنەوە، یان وێناکردنەوەی جوانی سرووشتە، یان بە پێچەوانەوە؟ دیارە جوانیو هارمۆنیای سرووشت هەمیشە ئەسڵن و هەموو جوانیو هارمۆنیاکانی تر لەوەوە وەرگیراون، بەڵام مەحوی ئەم لێجیکە پێچەوانە دەکاتەوەو جوانی ئافرەت دەکات بە یەکەمو رەگەزو توخمەکانی سرووشتیش لە دوای ئەوەوە دێن.

ئەوە ئاشکرایە، سێو ئەو میوەیە کە حەوا توانی ئادەمی پێ فریوبداتو سەرئەنجام بووە هۆی ئەوەی کە لە بەهەشت بخرێنە دەرەوەون بە پێی ئەو چەمکە ئەفسانەیەش درووست بوونی مرۆڤایەتیش بەرهەمی ئەو فریودانە، یان ئەو گوناهەیە. هەروەك سێو لە لێکدانەوەی هێماکاندا ئاماژە بە ئەندامی جووتبوونی مێینە دەکات، دەشێ لە رووی بەئاگاییەوە مەحوی بۆچوونێکی لەم جۆرەی نەبووبێت تا لە دەقەکەدا بەرجەستەی بکات، هەروەك نەیتوانیووە پەیوەندی سێوو

ئەفسانەی فریودانی ئادەم بکاتە رەگەزی بەرهەمهێنانی دەقەکەی کە دەشیا ببوایەتە بنەمایەك بۆ زیاتر فراوانکردنی مەودای خەیاڵ لە دەقەکەداو هەروەها فەزای ئەفسانەیی رۆڵی دیاری ببینیایە لە بەرهەمهێنانی جیهانبینی دەقەکەو بەرهەمهێنانی شیعریەتدا. بەڵام دەشێ لە رووبەری نەست یان نائاگای ئەودا جۆرە دژایەتی کردنێك یان خۆش نەویستنێك بۆ سێو هەبوو بێت کە هۆکاری ئەوە بووە باپیرەو داپیرەمان یەکەمین گوناه بکەنو بەرهەمی ئەو گوناهەش لە دەستچوونی بەهەشتو درووستبوونی هەموو مرۆڤایەتی بێت، سێوێك کە بوو بێت بە هۆکاری فریودان دەشێ ئێستا لە لای زاهیدو سۆفیەکی وەکو مەحوی هەمیشە شەرمەزارو سوورهەڵگەڕاو بێتو هەمیشەش لە دوای جوانیو رووخساری یارەوە بێت، دەشێ لێرەدا وشەی بەی تەنیا بۆ مەرامی کێشو پێداویستی بەرهەمهێنانی شیعریەت و بۆ جوانی بەخشینی زیاتر هاتبێت، ئەگینا تەنیا لە رێگای بەکارهێنانی سێوەوە مەبەستە شیعریەکەو بەراوردی جوانی رووخساری یارو سێو ئاشکرا دەبێت کە جوانی رووخساری یار یەکەمەو جوانی توخمەکانی سرووشتیش وێناکردنەوەی ئەون.

-١٣-

ئەگەرچی من گەدام، ئەو شا، لە عورفی عیشقدا “مەحوی”
بەسە نیسبەت لە بەینا، من سیابەخت، ئەو سیاچەردە

مەحوی باسی جیاوازی ئاستی کۆمەڵایەتی نێوان خۆیو یار دەکاتو وای نیشان دەدات کە ئەم خۆی لە ئاستێکی کۆمەڵایەتی زۆر نزمدایەو ئەوی یاریش لە بەرزترین ئاستدایە. بەڵام دیارە ئەوەشی لەلا روونە کە لە ئادابی عیشقدا وەکو پێشتریش باسمان کرد شتێك نییە بە ناوی ئاستی کۆمەڵایەتیو ئاستی چینایەتی چونکە یاساکانی عیشق ئەو یاسایانە نین کە پەرەسەندنی کۆمەڵایەتیو تەنانەت عەقڵ رێکیان دەخات و خۆشەویستی پشت بە هەست دەبەستێت نەك بە عەقڵو هیچ پێوانەیەکی تر. بەڵام مەحوی بەم جۆرە سەیری خۆشەویستی ناکات بەڵکو بە دوای ئەوەدا دەگەڕێت کە رووبەرێکی تر بۆ درووستکردنی خۆشەویستیو پەیوەندی لە نێوان خۆیو یاردا بدۆزێتەوە کە تیایدا جیاوازی کۆمەڵایەتی بە هەند وەرنەگیرێت. بێگومان پێدەچێت ئەو جیاوازییەش تەنیا مەحوی لە خەیاڵیدا درووستی کردبێت، هەر بۆیە بە خۆی دەڵێت بەسە نیسبەت لە بەینا.

بەهەرحاڵ مەحوی دەیەوێت یەکسانیو هاوشانی لە نێوان خۆیو یاردا درووست بکات بەو ئومێدەی زەمینە بۆ عیشقبوون لە نێوان خۆیو یاردا بسازێنێت. ئەویش بە هاوشێوەکردنی بەختی خۆیو پێستی یار کە هاردووکیان سیان واتە رەشن. دیارە لێرەدا مەحوی نارەزایی لە بەختی خۆی دەردەبڕێت کاتێ بە رەش وەسفی دەکات. لە هەمان کاتیشدا

له بری ئەوەی پێستو رووخساری یار بە هەر رەنگێکی تر وەسف بکات، بە رەنگی رەش وەسفی دەکات، لە کاتێکدا ئێمە دەزانین رەنگی رەش لەو زەمینە کۆمەڵایەتیەدا کە دەقەکەی تێدا بەرهەم هاتووە رەنگێکی زۆر دڵگیر نییە. دیارە ئەوە ئاشکرایە لە گۆرانیو لە فرلکلۆری کوردیدا رەنگی ئەسمەر بایەخێکی زۆری پێدراوە، بەڵام رەنگی رەش لە کەلتوری ئێمەدا تەنیا بۆ جوانی وەسفکردنی خاڵ یان باشتر بڵێین خاڵی سەر رووومەتی یار بەکارهاتووەو بێجگە لەوە بۆ وەسف جوانی ئەو رەنگە بەکار نایەت.

بە هەرحاڵ دەشیا مەحوی سەرباری ئەوەی کە باسی جیاوازی ئاستو پێگەی کۆمەڵایەتی خۆیو یار دەکاتو رەنگە هەر ئەوەش بێت کە لە روانینی مەحوییەوە یاری لە مرۆڤی ئاساییەوە کردبێتە یەکێك لە توخمە سەرەکیەکانی پێکهاتنی گەردوون کە ئاوە، هەر ئەو جیاوازییەش هۆکار بووبێت بۆ ئەوەی کە وێنەی یار لە چاوی ئەمدا بەرجەستە نەبێتو دەرگای دڵی یار لە رووی ئەمدا داخرابێتو ڤیزەی چوونە ناو ئەو وڵاتەی پێنەدرێت کە وڵاتی دڵی یارەو لەوێشدا دەبێ بە پێی رێساو ئادابی عیشقو خۆشەویستی هەموو شتێك رێك بخرێت، دەشیا مەحوی لە بری باسی خودی ئەو جیاوازییە کۆمەڵایەتیەو لە بری ئەو تاکە بنەمایەش کە بە هۆکاری لێکتر نزیکبوونەوەی خۆیو یاری دادەنێت کە هاوشێوەبوونی بەختی خۆیو پێستی یارە کە هەردووکیان رەشن، دەشیا چەندین بنەمای تری ئینسانی بدۆزیایەیەتەوە بۆ درووستبوونی خۆشەویستی لە نێوان خۆیو یاردا کە وەکو دوو مرۆڤ چەندین پەیوەندی گرنگ لە نێوانیاندا هەیە، کە دەشێ خۆشەویستیش لە سنووری ئەو پەیوەندییە مرۆییانەدا سەرهەڵبداتو درووست ببێت کە بزوێنەرو درووستکەرەکەی هەستو سۆزەو پەیڕەوی هیچ بنەمایەکی عەقڵو بەرنامە بۆ دانانو خۆ بۆ ئامادەکردن ناکاتو مل کەچی هیچ یاسایەکیش نابێت کەواتە لەم روانگەیەوە دەتوانین بڵێین هەستی خۆشەویستی راستترینو خاوێنترین هەستی مرۆییە کە بۆ گوێدانە هیچ بەربەستێكو دوور لە دیسپلینو رێکخستنو بەرنامە بۆ دانان درووست دەبێتو دەجوڵێتو دەسەڵات بەسەر مرۆڤدا دەکاتو بە پێی یاسا تایبەتیەکانی خۆی دەیجوڵێنێت کە لە راستیدا ئەو یاسایانەش تەنیا لە سنووری عیشقو ئادابی عیشقدا شوێنیان دەبێتەوە.